

Побудова інноваційних моделей регіональної агропродовольчої сфери на інтеграційній основі

Інноваційний розвиток являє собою економічний процес, який включає відтворення на більш високому якісному рівні продукту, виробничих сил і взаємозв'язків між учасниками цього процесу, тобто це рух по спіралі, кожний наступний оберт якої піднімає виробництво на вищий економічний ступінь.

В умовах посилення тенденцій глобалізації та інтернаціоналізації світогосподарських відносин однією з найважливіших функцій є забезпечення продовольчої безпеки країни. Причорноморський регіон – один із важливих у вирішенні цих питань. Саме в агропродовольчій, на відміну від інших сфер, розвиток інновацій відбувається більш повільно, що вимагає особливої уваги.

При пошуку концепції інноваційного розвитку нами досліджувалися два підходи до розв'язання проблеми. Перший підхід передбачає стабілізацію і розвиток сільськогосподарського та харчового підприємств, другий – це розробка шляху розвитку з урахуванням регіональних аспектів.

Кожна галузь національного господарства має свої особливості й потребує специфічних підходів і методів дослідження. Аналіз відносин між підприємствами аграрної та харчової сфер показав, що договірна основа відносин у чистому вигляді вичерпала себе. Формальне партнерство висуває високі вимоги до матеріальних можливостей підприємств-учасників, що не дає змоги на рівних співпрацювати сільськогосподарським і харчовим підприємствам.

„Науково-технічний обмін між промислово розвинутими країнами, – зазначає О. Шипко, – приводить до зближення їхнього науково-технічного розвитку, що, у свою чергу, створює передумови для подальшого пропорційного зростання інтенсивності взаємного технологічного обміну. В сучасних умовах переважна частина міжнародного обміну припадає на промислово розвинуті країни з подібними факторними характеристиками забезпеченості природними ресурсами”¹.

Виходячи з наведених положень, інтеграція підприємств агропродовольчої сфери на схожій території дасть зростаючу віддачу за рахунок переваг, зв'язаних із випереджувальною розробкою та з впровадженням нових технологій у підприємствах сільського господарства і харчової промисловості на території АР Крим, Одесь-

кої, Миколаївської, Херсонської областей. У Причорноморському регіоні можливо передавати або тиражувати інноваційні розробки в аналогічні виробництва без суттєвих додаткових витрат на територіальну або асортиментну адаптацію. Вважаємо, що такий механізм дасть можливість одержати помітну економію на масштабі, а також знизити витрати на проектування та впровадження у виробництво нових товарів, створити необхідні передумови зближення науки і виробництва. Взаємодія різних підприємств агропродовольчої сфери дасть змогу поєднати знання і капітал для загального забезпечення регіональної конкурентоспроможності агропродовольчої сфери.

За своїм характером інноваційний розвиток сільського господарства і харчової промисловості передбачає реформування й технічне удосконалення виробництв. У ближньому майбутньому та у більш віддаленій перспективі повинні відбуватися суттєві структурні зміни в агропродовольчій сфері.

Необхідно, насамперед, якісно змінити структуру агропродовольчої сфери з погляду економіки таким чином, щоб у виробництві з'явилася можливість перетворити наявні у їхньому розпорядженні кошти і науково-технічний потенціал у реформоване об'єднання, яке може прийняти форму стратегічного регіонального продовольчого альянсу (РПА) Причорномор'я.

Причини здійснення політики галузевого протекціонізму наведено у монографії О. Наумова, де стверджується, що створення єдиної виробничої системи „виробництво сировини – первинна переробка – виробництво готової продукції – реалізація” задовольняє формі агропромислового об'єднання типу стратегічного альянсу². Пропонована форма об'єднання може бути застосована для агропродовольчої сфери і сприятиме певною мірою розв'язанню проблем її розвитку.

Головний мотив перетворень у руслі протекціонізму – це прагнення наблизити інтереси вітчизняного сировинного виробництва до інтересів вітчизняних харчових підприємств.

Основні ідеї при розробці стратегічного бачення та місії майбутнього харчової промисловості й сільського господарства визначаються як

¹ Шипко О.С. Національна конкурентоспроможність: сутність, проблеми, механізми реалізації. – К.: Наук. думка, 2003. – С.28-29.

² Наумов О.Б. Розвиток текстильної промисловості та її сировинної бази. – Херсон: Олди-плюс, 2004. – С.300-301.

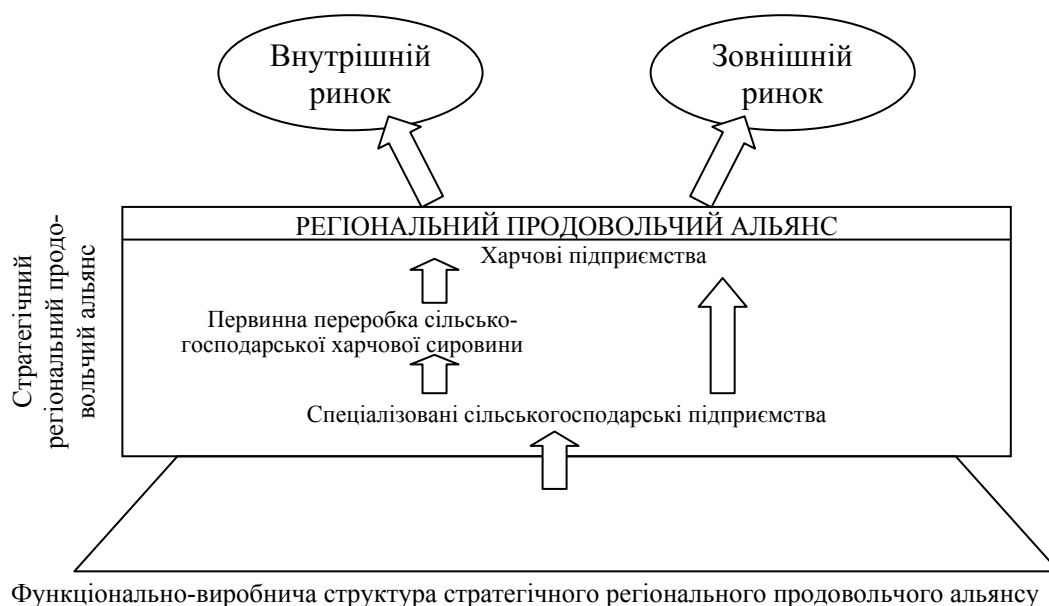
співробітництво для спільного використання переваг регіону і виробничих потужностей, проведення спільних досліджень, обміну та узгодження технологічних процесів, просування на вітчизняний і закордонний ринки продукції, створеної об'єднаними зусиллями. Такі формування, стверджує О. Наумов, дадуть змогу досягти синергетичного ефекту, посилити спільні можливості всіх ланок вітчизняного виробництва у створенні конкурентоспроможних технологій і виходу на товарні ринки всередині країни та за її межами¹.

На думку М. Портера, головними детермінантами конкурентоспроможності країни, а відтак і розвитку сучасної зовнішньої торгівлі, є: по-перше, факторні умови; по-друге, умови попиту; по-третє, стан споріднених та обслуговуючих галузей; по-четверте, стратегії фірми в певній конкурентній ситуації². Щоб створити й утримати перевагу в наукомістких виробництвах, які становлять основу регіону, треба мати перевагу за всіма детермінантами.

Поняття інтеграції О. Хомяк визначає як інституційний інструмент і організаційно-економічний засіб протидії спаду виробництва, формування раціональної структури економіки, активізації інвестиційної та інноваційної діяльності, реалізації досягнень науково-технічного прогресу у виробництві, забезпечення здійснення важливих цільових і продуктових програм³. Інтегровані корпоративні системи він трактує як різноманітні форми об'єднання різних типів підприємств, з метою технологічної та скоординованої господарської діяльності і реалізації інвестиційних та інших проектів і цільових програм.

О. Наумов стверджує, що для галузей, які безпосередньо залежать від сировинної бази, є сенс вертикальної інтеграції і називає її „вертикальна інтеграція „у сировину”, надає їй переваги у загальній політиці щодо поліпшення якості кінцевого продукту й характеристик готової продукції, удосконалення технології по всьому технологічному ланцюгу⁴. Погоджуємося з автором, що створювати інтеграційні структури державного масштабу доцільно, але це довготривалий та складний процес. На нашу думку, цей процес повинен мати спрощену й практично пристосовану до сучасних економічних умов форму – стратегічного регіонального альянсу, можливо з подальшою трансформацією у масштабнішу структуру.

Подібна інтеграція дає змогу, передусім, створити технологічну спільність на основі регіональних можливостей, що усуває нестабільність постачань сировини та напівфабрикатів на технологічні стадії переробних і харчових підприємств, надвисокі запаси й необхідність роботи з великою кількістю сільськогосподарських постачальників. Важливою також є можливість усунути негативні наслідки диспаритету цін між аграрним і промисловим, зокрема харчовим, секторами, наслідки диктату цін з боку промисловців. При створенні інтеграційних формувань постачання сільськогосподарської сировини можна координувати через спільні програмні розробки. Є можливість приділити увагу сільськогосподарському виробництву, тобто необхідні горизонтальні зв'язки. Структурна схема стратегічного регіонального продовольчого альянсу наведена на рисунку.

¹ Наумов О.Б. Розвиток текстильної промисловості та її сировинної бази. – Херсон: Олді-плюс, 2004. – С.308.

² Портер М. Стратегія конкуренції. – К.: Основи, 1997. – С.243.

³ Хомяк О.В. Формування та регулювання інтегрованих корпоративних систем: Автореф. дис... канд. екон. наук. – Львів, 2001. – 20 с.

⁴ Наумов О.Б. Стратегія розвитку сировинної бази текстильної промисловості. – Херсон: Олді-плюс, 2005. – С.178-179.

Згідно з основною ідеєю нашого дослідження, інтеграція базується на прямих зв'язках, що балансує виробничі потужності й формує атмосферу швидшого впровадження інноваційних розробок і проектів, а також забезпечує реалізацію альянсом тільки готової продукції на ринку.

Нинішня ситуація діяльності підприємств потребує глибоко опрацьованих напрямів використання сільськогосподарської сировини і можливостей формування безвідходних технологій. Ці аспекти ресурсозберігаючого напрямку з меншими витратами варто реалізувати у продовольчому альянсі, який може спрогнозувати найбільш маловитратні зв'язки між господарськими структурами, які до нього входять (сільськогосподарські підприємства, спеціалізовані на виробництві продукції рослинництва та тваринництва, борошномельні й ін.).

При формуванні альянсу важливо знати, в якому стані та на якій стадії життєвого циклу знаходяться всі виробництва. Тому при інтегруванні виробництв необхідно передбачити можливі ризики та шляхи їх подолання. Доцільно використовувати й спрямовувати інноваційні можливості, знання та інституційну структуру об'єднання для розв'язання цієї проблеми. Пошук можливості альянсу менш технічно розвинутого сільськогосподарського виробництва з більш розвиненими підприємствами харчової промисловості дасть змогу посилити спільні можливості зі зміцнення конкурентоспроможності продукції. Особливістю стратегічних альянсів є те, що співробітництво між фірмами (підприємствами) передбачає проведення спільних досліджень, обмін технологіями, спільне використання виробничих потужностей, просування на ринок продукції¹.

Альянси передбачають рівноправне співробітництво², втім вони не виключають ситуацію нерівності. Головне, що альянси передбачають взаємну вигоду учасників і стабільніші відносини. Успішна діяльність організації неможлива без відповідності технології, сировини та готової продукції якісному рівню конкурентного середовища. Тому в процесі формування й діяльності альянсу приділяємо основну увагу інноваційній складовій господарювання, оскільки вкладення капіталу й інших цінностей сприяє підвищенню дохідності продовольчої системи та її безпеки.

Сільськогосподарські підприємства належать до ресурсомістких, тому впровадження іннова-

ційних технологій дасть можливість забезпечити високий рівень віддачі, що сприятиме зміні ступеня участі сільськогосподарських ланок у діяльності й розвитку альянсу.

На перших етапах формування інноваційної організаційної структури – альянсу особливу увагу слід приділити фінансуванню сільськогосподарського виробництва, підтримка якого може привести до значного росту його обсягів, тобто розвитку сировинної бази харчової промисловості.

Збільшення масштабів виробництва продукції сільського господарства досягатиметься шляхом формування дедалі більш життєздатних великих сільгосппідприємств. Щодо невеликих за розмірами виробництва сільськогосподарських підприємств, що є менш життєздатними, то можна орієнтуватися на асортиментну стратегію їхнього розвитку, тобто спеціалізацію на конкретній „ніші” товарного ринку.

В умовах непередбачуваних змін у зовнішньому середовищі, щоб вижити і розвиватися, виробництву агропродовольчої сфери необхідно запроваджувати інноваційні технології та випускати безпечну продукцію, а відповідно, постійно і цілеспрямовано проводити стратегію інноваційного розвитку. При цьому повинні бути визначені нові для аграрної сфери положення – концентрація зусиль на довгострокових стратегічних завданнях, пошук фундаментальних засобів досягнення цілі якісного піднесення сільського господарства і харчової промисловості.

Сучасний корпоративний менеджмент на перше місце ставить завдання адаптації до змін зовнішнього середовища. Сучасні умови підприємництва показують, що дрібні й великі підприємства розвиваються в середовищі постійних змін, тому вони використовують енерго- та ресурсозберігаючі технології. Це означає бути винятковим за можливостями, конкурентними перевагами, високою результативністю праці.

Досягнення зазначених цілей вирішальною мірою визначається ефективним і системним перетворенням усіх технологічних етапів, тобто ефективною інноваційною діяльністю. Практичне використання розробленої моделі регіонального продовольчого альянсу і його еволюційного розвитку повинно мати чіткі орієнтири та комплексно-цільову програму поетапного інноваційного перетворення при збереженні рівня ділової активності й темпів росту.

Щоб заплановані заходи та дії учасників інтегрованої структури практично втілювалися, необхідний ефективний прикладний організаційно-економічний механізм реалізації цієї інноваційної стратегії. Ключовим компонентом такого механізму слід вважати систему управління

¹ Томпсон А.А., Стрикленд А.Дж. Стратегический менеджмент. Искусство разработки и реализации стратегии: учеб. для вузов / пер. с англ.; под ред. Л.Г. Зайцева, М.И. Соколовой. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1998. – 576 с.

² Наумов О.Б. Развитие текстильной промышленности та її сировинної бази. – Херсон: Олди-плюс, 2004. – 396 с

створенням альянсу й інноваційним розвитком у майбутньому. Необхідно забезпечити постійний системний підхід, що базується на інноваційній основі та факторах удосконалення структури альянсу, які у сукупності посилюватимуть синергетичний ефект.

Концепція ефективності й конкурентоспроможності запропонованої структури альянсу можлива при охопленні в єдиному комплексі всіх ланок – від сільського господарства до збуту готової продукції, формування потужного науково-технічного та інтелектуального потенціалу. Це складне завдання, особливо якщо йдеться про сільськогосподарське виробництво, яке не підготовлене до нових ринкових ситуацій.

Стратегія інноваційного розвитку агропродовольчої сфери – це органічна єдність багатопланового комплексу прискорених технічних, технологічних, організаційних, економічних та індивідуальних перетворень, практична реалізація яких забезпечить альянсу й усім його виробництвам новий рівень конкурентоспроможності. Для досягнення таких цілей потрібні кардинальні заходи: створення корпоративної структури управління з орієнтацією на науково-технічні можливості регіонального продовольчого альянсу; впровадження нових порід тварин і сортів рослин, інноваційних харчових продуктів із новими споживчими властивостями, відповідними вимогам замовників.

Введення у структуру РПА наукових центрів або науково-дослідних інститутів принесе кожному учаснику вигоду й дасть змогу успішно конкурувати на продовольчому ринку сільськогосподарської та харчової продукції.

З метою створення необхідних організаційно-економічних передумов для швидкої адаптації наукових розробок у системі РПА бажано формувати команди спеціалістів різного профілю (рослинництво, тваринництво, переробка, технологія харчових продуктів, збуту тощо) для ретельного опрацювання технології нової продукції з метою удосконалення і підвищення ефективності впровадження при переході від розробки до промислового виробництва. Інтегрована система охоплює всі рівні та функції економічного механізму альянсу – планування, облік, контроль, аналіз у масштабах регіону за конкретним напрямом діяльності РПА й випуску продукції. Система управління має будуватися поетапно. Етап охоплює свої технологічні процеси, а результати роботи кожного етапу аналі-

зуються всією системою. Базову основу управління системою фінансово-економічних відносин повинна становити тісна інтеграція і колективна робота в єдиному інформаційному просторі альянсу.

Особливе значення для РПА можуть відігравати підсистеми „управління якістю” й „оперативний маркетинг”, які забезпечують творчий клімат для удосконалення технологій, скорочують технологічні етапи, підвищують оперативність і обґрунтованість розрахунків собівартості та цін на продукцію.

Впровадження в систему корпоративного менеджменту сучасних методів планування і прогнозування, розробка програм обсягу продажу, виробництва, витрат ресурсів, доходів і витрат грошових надходжень, постійне удосконалення внутрішньовиробничої госпрозрахункової системи обліку й аналізу забезпечить усталений фінансовий стан РПА.

Вплив реформування агропродовольчої сфери Причорномор'я на інноваційну діяльність повинен проявлятися у наступних формах. По-перше, формування науково-технічного потенціалу, достатнього для освоєння і застосування нових технологій випуску інноваційної харчової продукції; по-друге, виникнення корпоративного капіталу, спільного для об'єднання. Створення РПА виступає структурувальним фактором, який містить у собі нові складові для капіталу. Формуючи альянс виробництв різних форм господарювання, модель передбачає створення спільних фондів; по-третє, підвищення ролі регіонального управління як на етапі формування РПА, так і у розвитку з використанням природних ресурсів території; по-четверте, вкладення приватного капіталу учасників у активізацію інноваційного розвитку з ефективним узгодженням усього ланцюга виробництва високоякісних продуктів харчування.

Положення про те, що необхідно реалізовувати концепцію трансформації виробництв агропродовольчої сфери у РПА Причорномор'я і створити сприятливий інноваційний клімат не викликає сумніву, але „правила гри” на українському ринку визначені нечітко й постійно змінюються, тому потрібні методичні розробки з радикальних дій у створенні всередині системи РПА сприятливого виробничого клімату, який забезпечить співробітництво сільського господарства та харчової промисловості.

¹ Череп А.В. Управління собівартістю: монографія. – Х: ВД „Інжек”, 2005. – С.344; Сулейманов Н. Инновационная модель системы управления качеством продукции / Н. Сулейманов // Стандарты и качество. – 2004. - №6. – С. 58-60; Чейз Ричард Б., Эквילайн Николс Дж., Якобс Роберт Б. Производственный и операционный менеджмент. 8-е изд.; пер. с англ. – М.: Издат. Дом „Вильямс”, 2001. – С.176-192; Серегин С. Повышение конкурентоспособности продукции пищевой промышленности России / С. Серегин, А. Магомедов, П. Камышова // АПК: экономика, управление. – 2007. – №1. – С.36-39.

² Череп А.В. Управління собівартістю: монографія. – Х: ВД „Інжек”, 2005. – С.406-458.

Розглянуто інноваційну діяльність як визначальний фактор економічного розвитку країни, значення інновацій та проблеми інноваційної діяльності. Визначено основні умови, що сприяють поліпшенню інноваційних процесів. Приділено увагу інноваційній діяльності регіональної агропродовольчої сфери та розвитку регіону.

Рассмотрены инновационная деятельность как определяющий фактор экономического развития страны, значение инноваций и проблемы инновационной деятельности. Определены основные условия, способствующие улучшению инновационных процессов, уделено внимание инновационной деятельности региональной агропродовольственной сферы и развития региона.

Innovative activity as determinative of economic development of country, question of essence and value of innovations and explored problem of innovative activity is considered. Determined basic terms which are instrumental in the improvement of innovative processes, separate attention is spared innovative activity of regional agro productive sphere and development of region.

*

**Н.М. СІРЕНКО, кандидат економічних наук, доцент
Миколаївський державний аграрний університет**

Управління інноваційною системою аграрного підприємства

Процеси масової глобалізації та посилення конкуренції спонукають до розробки нової парадигми управління аграрними підприємствами, спрямованої на формування інноваційного їх типу. Задоволення потреб існуючих і перспективних ринків наукомісткою продукцією, збереження та посилення конкурентних позицій підприємств можливе лише за умови створення дієвої інноваційної системи й ефективного управління нею.

Основною відмінністю інноваційної системи від інших видів є те, що за своєю сутністю це саморозвинена система, яка формує фактори розвитку і надсилає їх у зовнішнє середовище. У зв'язку з цим деякі науковці відстоюють свою думку, що інноваційна система руйнує старі уявлення про інноваційну діяльність, тому що являє собою складну, відкриту, динамічну модель інноваційної діяльності, поєднуючи в часі та просторі велику кількість елементів, їхню взаємодію в процесі досягнення поставлених цілей¹.

Дослідженнями теоретико-методологічних і практичних аспектів інноваційних систем різного рівня займаються В.М. Гесць, Ю.В. Кіндзерський, О.С. Сухарєв, Р.А. Фатхутдінов та ряд інших вітчизняних і зарубіжних вчених. Але здебільшого увага приділяється формуванню або вдосконаленню функціонування національних і регіональних інноваційних систем; на мак-

рорівні під'єкти дослідження найчастіше підпадають промислові підприємства як більш наукомісткі суб'єкти господарювання.

Мета статті – обґрунтувати основні методологічні засади управління інноваційною системою вітчизняних аграрних підприємств, у результаті чого досягатиметься збереження і нарощування інноваційного потенціалу останніх; формування найбільш ефективних для підприємств цільових напрямів розвитку; підвищення конкурентоспроможності й фінансової стабільності на основі виробництва та реалізації наукоємної продукції.

Відповідно до сучасних наукових концепцій інноваційні системи розглядаються з позицій макрорівня (постійне оновлення продукції та її якостей, удосконалення технологічного процесу тощо на основі інновацій), мезорівня (технологічні зміни, які відбуваються кожні 8-12 років) і макрорівня (зміна технологічних укладів). Б. Санто вважає, що інноваційна система складається з наукових, управлінських, виробничо-технологічних, маркетингових та інших факторів, які вступають у функціональний взаємозв'язок і створюють позитивну якісну технічну зміну в результаті консолідованої взаємодії². Погоджуючись із таким уніфікованим підходом до визначення поняття «інноваційна система», вважаємо, що на мікрорівні вона являє собою сукупність ресурсного потенціалу, встановлених

¹ Шапошникова С.В. Управление различными типами инновационных систем / С.В.Шапошникова // Инновационный вестник «Регион». – 2008. – № 4. – С. 27-31.

² Санто Б. Инновация как средство экономического развития / пер. с венгер. – М.: Прогресс, 1990. – 376 с.